



Polska racja stanu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021*, dostępny w internecie: gov.pl [dostęp 7.12.2021 r.].
- Źródło: Paweł Śpiewak, *W stronę wspólnego dobra*, Warszawa 1998, s. 71.
- Źródło: Juliusz Mieroszewski, *Finał klasycznej Europy*, red. Rafał Habielski, Lublin 1997, s. 244.
- Źródło: Polskie Radio 24, *Sztuka słuchania. Cele polskiej polityki zagranicznej. Komentarze polityków*, 16.03.2019 r., dostępny w internecie: polskieradio24.pl [dostęp 28.04.2020 r.].
- Źródło: Paweł Woźniak, *Uniezależnienie się od rosyjskiego gazu jest polską racją stanu*, 18.12.2019 r., dostępny w internecie: telewizjarepublika.pl [dostęp 28.04.2020 r.].
- Źródło: Paweł Musiałek, *Prestiżowy sukces i wiele porażek. Polityka zagraniczna „na trójkę”*, 24.01.2018 r., dostępny w internecie: klubjagiellonski.pl [dostęp 28.04.2020 r.].



Każde państwo stara się osiągnąć cele, które wynikają z jego konstytucji i funkcji, jakie ma do zrealizowania. Funkcje te dzielą się na wewnętrzne i zewnętrzne. Wewnętrzne dotyczą spraw związanych z funkcjonowaniem obywateli w państwie i zapewnieniem im warunków do rozwoju. Funkcje zewnętrzne dotyczą obrony granic i prowadzenia polityki zagranicznej. Niektóre z celów dotyczą żywotnych interesów państwa, co sprawia, że rządzący traktują je priorytetowo i gotowi są do podejmowania bezkompromisowych działań. Należą do nich niepodległość, integralność terytorialna i utrzymywanie ładu wewnętrznego. Interes państwa określany jest jako „racja stanu”. Dążenie do jej realizacji jest priorytetem w polityce realizowanej przez państwo – tak w sferze krajowej, jak i międzynarodowej.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, czym jest racja stanu.
- Przeanalizujesz znaczenie racji stanu dla polityki zagranicznej państwa.
- Wskażesz transformację i kierunki polskiej polityki zagranicznej od lat 90. XX wieku.
- Ocenisz polską politykę zagraniczną.

Dla zainteresowanych



Polska polityka zagraniczna. Płaszczyzny polskiej polityki zagranicznej w latach 1989-2010 cz. 1



Polska polityka zagraniczna. Płaszczyzny polskiej polityki zagranicznej w latach 1989-2010 cz. 2



Jak moje państwo spełnia swoje funkcje?



Funkcja zewnętrzna państwa



Funkcja wewnętrzna państwa



Polska w UE



Relacje Polski z sąsiadami

Racja stanu

Twórcą pojęcia **racja stanu** był włoski filozof Giovanni Botero, który po raz pierwszy posłużył się nim w dziele *Della ragion di stato (O racji stanu)*, wydany w 1589 r. Do tej kategorii odwoływało się odtąd wielu publicystów, historyków i polityków. Choć racja stanu była różnie rozumiana, a nawet wywoływała wiele sporów, zawsze odnosiła się do państwa i jego zasadniczych interesów. Przywódca polityczny kieruje się racją stanu wówczas, gdy priorytetem w jego publicznej aktywności jest dobro państwa, które przedkłada ponad swoje religijne wierzenia, poglądy polityczne czy osobiste interesy. Pojęciem racji stanu często posługiwał się niemiecki historyk Friedrich Meinecke.

((Paweł Śpiewak

W stronę wspólnego dobra

Dla Meineckiego oczywiste jest, że rozwój kultury, gospodarki, ugruntowanie praworządności w państwie i demokrację można osiągnąć tylko wtedy, gdy samo państwo, strzegąc w obrębie swoich granic fundamentalnych wartości cywilizacyjnych, zdolne jest do obrony swojego istnienia, a także do walki i koniecznego rozwoju. Humanitaryzm i liberalizm mogą przetrwać tylko w granicach dobrze strzeżonych państw, kierowanych przez wielkich polityków.

Źródło: Paweł Śpiewak, *W stronę wspólnego dobra*, Warszawa 1998, s. 71.

Choć pojęcie racji stanu odnosi się do całokształtu działań związanych z aktywnością państwa, zazwyczaj związane jest przede wszystkim z jego polityką zagraniczną.



Zastanów się, czy ustalenie, co jest racją stanu, wymaga takich zabiegów.

Źródło: Andrzej Krauze, dostępny w internecie: pressmania.pl [dostęp 26.06.2020 r.], tylko do użytku edukacyjnego.

Polityka zagraniczna państwa

Prowadzenie **polityki zagranicznej** jest konieczne dla sprawnego funkcjonowania państwa na arenie międzynarodowej. Jej zadaniem jest formułowanie i realizowanie najważniejszych celów i interesów państwa w stosunkach z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi.

Wśród elementów wpływających na politykę zagraniczną kraju możemy wymienić rozmaite czynniki. Należą do nich:

- położenie geograficzne państwa;
- wielkość państwa;
- zasoby naturalne;
- zasoby demograficzne;
- system sprawowania władzy;
- potencjał gospodarczy i naukowo-techniczny;
- system społeczno-polityczny;
- pozycja państwa na arenie międzynarodowej.

Polska racja stanu

Polska racja stanu zmieniała się wraz z sytuacją międzynarodową kraju. Inaczej kształtowała się racja stanu w okresie II wojny światowej, kiedy najważniejsze było przetrwanie narodu i odzyskanie niepodległości. Zupełnie inne priorytety w ramach racji stanu obowiązywały w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej czy w czasach po Okrągłym Stole. Dlatego zawsze należy zwracać uwagę na uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne kształtujące rację stanu.

Do 1989 r. polska polityka zagraniczna uwarunkowana była ograniczoną **suwerennością** naszego kraju. Sytuacja uległa zmianie po transformacji ustrojowej z 1989 r., której towarzyszyło odzyskanie przez Polskę możliwości decydowania o swoim losie. Te czynniki spowodowały przemiany także w polityce zagranicznej – Polska otrzymała szansę na samodzielne prowadzenie swojej polityki zagranicznej i ustalenie na nowo jej priorytetów. Stała się tym samym pełnoprawnym podmiotem polityki międzynarodowej. Wiązało się to z koniecznością ponownego zdefiniowania polskiej racji stanu. Do podstawowych celów polskiej polityki zagranicznej po 1989 r. zaliczamy:

- umacnianie suwerenności państwa;
- dążenie do zagwarantowania bezpieczeństwa państwu na arenie międzynarodowej;
- stworzenie międzynarodowych warunków do kontynuacji reform ustrojowych;
- nawiązywanie poprawnych kontaktów dwustronnych z sąsiadami;
- dążenie do integracji z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa i współpracy gospodarczej (Wspólnoty Europejskie i Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego – NATO);
- dążenie do umacniania pozycji Polski w regionie i aktywny udział w istniejących strukturach współpracy regionalnej;
- sprzyjanie gospodarczemu i cywilizacyjnemu rozwojowi narodu i społeczeństwa;
- budowanie pozycji i prestiżu Polski na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w Europie i wśród sąsiadów.

Podstawowa zmiana w polskiej polityce zagranicznej wyrażała się w rozwoju stosunków ze światem zachodnim, mającym istotne znaczenie dla bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczego kraju.



Minister spraw zagranicznych RP w latach 1989–1993 Krzysztof Jan Skubiszewski był jednym z autorów polskiej racji stanu po 1989 r.
Źródło: Eteru, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej

Likwidacja Układu Warszawskiego spowodowała konieczność poszukiwania nowych gwarancji bezpieczeństwa międzynarodowego kraju. Nowym kierunkiem polskiej polityki zagranicznej stało się uzyskanie członkostwa w NATO (Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego). Cel ten zrealizowano w 1999 r. Elementem polityki zagranicznej

uznanym za rację stanu było także uczestnictwo w integracji europejskiej. Włączenie Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. sprzyjało gospodarczemu i cywilizacyjnemu rozwojowi Polski.

Kolejnym ważnym kierunkiem polskiej polityki zagranicznej stało się zacieśnianie dwustronnej politycznej i gospodarczej współpracy z państwami zachodnimi. Szczególne znaczenie miały stosunki z państwami unijnymi (Niemcy, Francja), ale niezwykle ważnym partnerem politycznym Polski pozostawały Stany Zjednoczone. Były one gwarantem stabilności polityczno-wojskowej w Europie, a w sferze ekonomicznej miały decydujący głos w najważniejszych organizacjach finansowych. Rozwój stosunków z USA był również uwarunkowany tradycją historyczną oraz liczną Polonią w tym kraju. Jednym z głównych kierunków polskiej polityki zagranicznej stało się też rozwijanie dobrosąsiedzkich stosunków ze wszystkimi państwami ościennymi.

W zatwierdzonej przez Radę Ministrów *Strategii Polskiej Polityki Zagranicznej 2017–2021* wskazuje się jednak na nowe wyzwania dla polskiej polityki zagranicznej, które pojawiły się już w XXI w. Jest wśród nich rewizjonistyczna polityka Rosji, która – jak stwierdza dokument – „podważa europejską architekturę bezpieczeństwa” agresywnymi działaniami wobec swoich sąsiadów. Strategia wskazuje również na problemy ekonomiczne Unii Europejskiej, związane z kryzysem gospodarczym w krajach strefy euro, a także na osłabiające UE spory dotyczące formuły dalszej integracji. W dokumencie tym zwraca się wreszcie uwagę na nowe zagrożenia, związane z niekontrolowanymi ruchami migracyjnymi, wywołanymi destabilizacją Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej.

((Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021

Świat, w którym żyjemy – otoczenie międzynarodowe Rzeczypospolitej

W drugiej dekadzie XXI wieku świat stał się mniej stabilny i mniej przewidywalny niż w minionych dziesięcioleciach. Porządek międzynarodowy, ustanowiony po zwycięstwie Zachodu nad komunistycznym totalitaryzmem w zimnej wojnie i powrocie państw środkowoeuropejskich do wspólnoty narodów wolnego świata, w ostatnich latach zaczął ulegać systematycznej erozji. Osią tego procesu stał się głęboki, wielostronny kryzys świata zachodniego.

(...)

Wszystkie te zjawiska odcisnęły piętno na Unii Europejskiej i NATO – dwóch podstawowych instytucjach międzynarodowych, członkostwo w których stanowi dla Polski środek realizacji dwóch nadrzędnych celów: zagwarantowania bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz zapewnienia warunków wszechstronnego rozwoju.

(...)

Dynamicznie zmieniające się otoczenie międzynarodowe i głębokie przemiany cywilizacyjne wymagają pogłębionej refleksji strategicznej nad miejscem i rolą Polski we współczesnym świecie. Powinna stąd wynikać ambitna i zarazem realistyczna wizja celów i zadań polskiej polityki zagranicznej oraz narzędzi ich realizacji.

Źródło: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021*, dostępny w internecie: gov.pl [dostęp 7.12.2021 r.].

Słownik

exposé

wypowiedź zawierająca tezy programowe rządu w wykonaniu premiera

polityka zagraniczna państwa

wszelka działalność prowadzona przez państwo na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w relacjach z innymi państwami, nastawiona na realizację państwowych interesów

racja stanu

nadrzędny interes państwa, któremu powinna być podporządkowana cała aktywność publiczna; stanowi wskazówkę działania zarówno dla państwowych organów, jak i dla obywateli

suwerenność

zdolność do samodzielnego, niezależnego od innych podmiotów, sprawowania władzy politycznej nad określonym terytorium, grupą osób lub samym sobą; suwerenność państwa obejmuje niezależność w sprawach wewnętrznych i zewnętrznych

transformacja polityczna

zmiany zachodzące wewnątrz systemu politycznego oraz partyjnego, związane z jakościową zmianą sposobu rządzenia, sprawowania władzy; może prowadzić do

zmiany ustroju państwa; w Polsce po 1989 r. polegała na odejściu od zależności politycznej wobec ZSRS i rozpoczęciu suwerennej polityki zagranicznej realizującej polską rację stanu

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli i uzupełnij ją o przykłady konkretnych działań w ramach kierunków polskiej polityki zagranicznej. Wykonaj ćwiczenia.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, dlaczego po 1989 r. państwo polskie musiało zmienić swoje priorytety w polityce zagranicznej.

Ćwiczenie 2

Zastanów się, dlaczego Polska musiała nawiązać na nowo stosunki z państwami sąsiadującymi.

Ćwiczenie 3

Wyszukaj w internecie informacje na temat funkcji, jaką pełni Rada Państw Morza Bałtyckiego.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Wymień trzy przykładowe czynniki wpływające na politykę zagraniczną.

Ćwiczenie 2



Uzupełnij zdanie.

Twórcą pojęcia „racja stanu” był .

Niccolò Machiavelli

św. Tomasz z Akwinu

Jean Bodin

Giovanni Botero

Ćwiczenie 3



Zaznacz wydarzenie, które spowodowało przemiany w polskiej polityce zagranicznej po 1989 r.

☐ koniec wojny w Afganistanie

☐ upadek muru berlińskiego

☐ obrady Okrągłego Stołu

☐ ogłoszenie stanu wojennego

Ćwiczenie 4



Zdecyduj, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Do 1989 r. w Polsce polityka zagraniczna była kształtowana wedle wzorców sowieckich.	☐	☐
W 2004 r. Polska weszła w struktury Unii Europejskiej.	☐	☐
W 1979 r. Polska otrzymała szansę na samodzielne prowadzenie swojej polityki zagranicznej i ustalenie na nowo jej priorytetów.	☐	☐
Rzeczpospolita Polska w 1998 r. stała się członkiem NATO.	☐	☐

Ćwiczenie 5



Wymień trzy podstawowe cele polskiej polityki zagranicznej po 1989 r.



Zapoznaj się z cytatem i wykonaj polecenie.

((Juliusz Mieroszewski

Finał klasycznej Europy

Przez właściwą politykę polską należy rozumieć politykę, która w danej sytuacji najlepiej służy polskim interesom.

Źródło: Juliusz Mieroszewski, *Finał klasycznej Europy*, red. Rafał Habielski, Lublin 1997, s. 244.

Rozstrzygnij, czy myśl Juliusza Mieroszewskiego można uznać za definicję polskiej racji stanu. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Rozstrzygnięcie: ▼

Uzasadnienie:



Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Polskie Radio 24

Sztuka słuchania. Cele polskiej polityki zagranicznej. Komentarze polityków

Minister spraw zagranicznych Jacek Czaputowicz wygłosił w czwartek w sejmie *exposé* o priorytetach polskiej polityki zagranicznej w 2019 roku. Szef dyplomacji podkreślił, że szczególne znaczenie będą miały wizyty w USA prezydenta Andrzeja Dudy i premiera Mateusza Morawieckiego, reakcja wobec agresywnej polityki Rosji, pomoc humanitarna ofiarom wojen oraz ochrona praw Polaków za granicą. (...)

„Polityka zagraniczna państwa jest sprawą narodową, a nie partyjną. Rolą ministra spraw zagranicznych jest zdobywanie dla niej ponadpartyjnego poparcia. Ufam, że główne kierunki polskiej dyplomacji – troska o bezpieczeństwo i rozwój państwa, poparcie dla budowy sprawnej, skutecznej i spójnej Unii Europejskiej, posiadającej silny mandat demokratyczny, współpraca regionalna w Europie Środkowej, wsparcie dla niepodległości i integralności terytorialnej naszych sąsiadów – to sprawy, które nas ponadpartyjnie łączą” – stwierdził Jacek Czaputowicz w sejmie. Szef MSZ podzielił swoje *exposé* na różne obszary działalności resortu. Podniósł m.in. kwestie naszych relacji ze Stanami Zjednoczonymi, Rosją, Unią Europejską, Ukrainą, a także państwami Azji i Bliskiego Wschodu.

Źródło: Polskie Radio 24, *Sztuka słuchania. Cele polskiej polityki zagranicznej. Komentarze polityków*, 16.03.2019 r., dostępny w internecie: polskieradio24.pl [dostęp 28.04.2020 r.].

Porównaj podstawowe cele polityki przedstawione przez ministra spraw zagranicznych Jacka Czaputowicza z wcześniejszymi priorytetami w polityce zagranicznej. Wskaż główne zmiany.



Zapoznaj się z tekstem i wykonaj polecenie.

((Paweł Woźniak

Uniezależnienie się od rosyjskiego gazu jest polską racją stanu

Za trzy lata przestaje obowiązywać kontrakt jamalski, którego Polska nie przedłuży. Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo zabezpiecza różne scenariusze wypadków, które do tego czasu mogą się wydarzyć. Rosja może zafundować nam kilka niespodzianek, takich jak te, których w przeszłości już doświadczaliśmy. Po 2022 r. będziemy już całkowicie niezależni od wschodniego dyktatu – mówi w rozmowie z *Codzienną* Piotr Woźniak.

Dlaczego PGNiG tak usilnie stara się całkowicie odciąć od gazu z Rosji? Jak zdefiniuje Pan bezpieczeństwo energetyczne przy takiej strategii? Może gdyby cena gazu z Rosji w przyszłości była niższa od cen surowca z innych kierunków, to warto by rozważyć jego zakup.

Bezpieczeństwo energetyczne to pewność dostaw paliwa po uczciwej, rynkowej cenie. Nie jesteśmy bezpieczni, jeżeli nie mamy pewności, że dostaniemy paliwo, które kupiliśmy, lub jeśli dostaniemy takie, które nie nadaje się do użytku. Nie możemy również mówić o bezpieczeństwie wówczas, gdy warunkiem dostaw jest zapłacenie absurdalnie wysokiej ceny. Strategia energetyczna wschodniego dostawcy mówi wprost o wykorzystaniu gazu jako narzędzia politycznych nacisków. Z takimi dostawcami nie chcemy współpracować.

Źródło: Paweł Woźniak, *Uniezależnienie się od rosyjskiego gazu jest polską racją stanu*, 18.12.2019 r., dostępny w internecie: televizjarepublika.pl [dostęp 28.04.2020 r.].

Wyjaśnij, czy zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego dla Polski jest racją stanu.

Uzasadnij swoją wypowiedź.

Dla nauczyciela

Autor: Jarosław Dyrda

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie

Temat: Polska racja stanu

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

XV. Polska polityka zagraniczna.

Uczeń:

1) wyjaśnia, jakie znaczenie w polityce zagranicznej państwa odgrywa racja stanu; wykazuje transformację celów, instrumentów i treści polskiej polityki zagranicznej od lat 90. XX w.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wyjaśnia, czym jest racja stanu;
- analizuje znaczenie racji stanu dla polityki zagranicznej państwa;
- wskazuje transformację i kierunki polskiej polityki zagranicznej od lat 90 XX w.;
- ocenia polską politykę zagraniczną.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;
- mapa myśli;
- śniegowa kula;

- dyskusja.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Klasowa burza mózgów na temat: Czym jest dla państwa polityka zagraniczna? Uczniowie przedstawiają swoje odpowiedzi, które są zapisywane na tablicy jako mapa myśli. Stanie się ona elementem notatki z lekcji.

2. Przedstawienie tematu i celów zajęć.

Faza realizacyjna

1. Śniegowa kula. Uczniowie w parach przygotowują definicje racji stanu i polityki zagranicznej. Następnie łączą się w czwórki, porównują swoje propozycje, weryfikują je i tworzą wspólne definicje. W kolejnych krokach łączą się w coraz liczniejsze grupy, aż powstaną ogólnoklasowe definicje pojęć.

2. Wskazanie na zmienność polskiej racji stanu w XX w. Omówienie sytuacji po 1989 r. w Polsce. Przedstawienie podstawowych celów polskiej polityki zagranicznej i ich krótkie omówienie:

- umacnianie suwerenności i niezawisłości państwa;
- dążenie do zagwarantowania bezpieczeństwa państwu na arenie międzynarodowej;
- kontynuacja realizowanych w kraju reform ustrojowych;
- nawiązywanie poprawnych kontaktów dwustronnych z sąsiadami;
- dążenie do integracji z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa i współpracy gospodarczej (Wspólnoty Europejskie i Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego – NATO);
- dążenie do umacniania pozycji Polski w regionie, aktywny udział w istniejących strukturach współpracy regionalnej;
- sprzyjanie gospodarczemu i cywilizacyjnemu rozwojowi narodu i społeczeństwa;

- budowanie pozycji i prestiżu Polski na arenie międzynarodowej, zwłaszcza w Europie i wśród sąsiadów.

4. Praca z mapą myśli prezentującą „Główne kierunki polskiej polityki zagranicznej po 1989 r.”. Zespół klasowy, podzielony na kilkusobowe grupy, dokonuje analizy mapy myśli, zapoznając się z podstawowymi kierunkami polskiej polityki zagranicznej po 1989 r. i uzupełnia mapę, korzystając z zasobów internetowych. Omówienie kierunków polskiej polityki zagranicznej przez poszczególne grupy.

5. Największe sukcesy polskiej polityki zagranicznej od początku procesu transformacji aż do dziś – dyskusja na forum klasy.

Faza podsumowująca

1. Podsumowanie zajęć i ocena polskiej polityki zagranicznej, wskazanie jej sukcesów i ewentualnych porażek.
2. Wykonanie ćwiczeń do mapy myśli.

Praca domowa:

Wykonanie ćwiczeń interaktywnych z działu „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

Józef Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945–2000*, Warszawa 2003.

Juliusz Mieroszewski, *Finał klasycznej Europy*, red. Rafał Habielski, Lublin 1997, s. 244.

Sztuka słuchania. Cele polskiej polityki zagranicznej. Komentarze polityków,
polskieradio24.pl.

Uniezależnienie się od rosyjskiego gazu jest polską racją stanu, telewizjarepublika.pl.

Prestiżowy sukces i wiele porażek. Polityka zagraniczna „na trójkę”, klubjagiellonski.pl.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Mapa myśli poświęcona głównym kierunkom polskiej polityki zagranicznej po 1989 r. może być wykorzystana jako materiał inspirujący do wykonania prezentacji multimedialnej lub projektu edukacyjnego na ten temat.